

РОЗДІЛ ДРУГИЙ
СКЛАДОВІ ТА АСПЕКТИ ВІДНОШЕННЯ «ЛЮДИНА-СВІТ»
В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Валентин Вандишев

Сумський державний університет, м. Суми

ПАРАДИГМА БЕЗСМЕРТЯ В СОЦІОСОФІЇ КОСМІЗМУ М.Ф. ФЕДОРОВА

Особистість М.Ф. Федорова викликала значний інтерес з боку освічених сучасників. Його оригінальні ідеї привернули до себе увагу В.С. Соловйова, Ф.М. Достоевського, Л.М. Толстого, К.Е. Ціолковського, О.М. Горького, А.П. Платонова та ін. Сам мислитель мету дійсного прогресу бачив в участі всіх у справі пізнання сліпих сил природи, які загрожують голодом, виразками і смертю, з тим, щоб перетворити ці сили на життєдайні. Сліпа сила природи повинна стати керованою розумом, упевнений він.

XIX століття для Федорова – це століття відновлення марновірств, заперечення філантропії і гуманізму. Засвоївши дарвінізм, нинішнє століття визнало боротьбу законною справою і із сліпого знаряддя природи вона стала свідомим її знаряддям. Але непорозуміння людей в тому, що тривалий час праця людська був звернена до землі, а не до неба; і навіть не до Землі як цілого. Тому Федоров пропонує таку логіку виходу людства з безвиході прогресу, в який воно зайшло: 1) метеорна регуляція як загальна справа спочатку; 2) усвідомлення обмежених ресурсів Землі, навіть при регуляції клімату; 3) усвідомлення необхідності вивчення Землі як небесного тіла і небесних тіл як земель. Люди також повинні зрозуміти, що земля перетворилася на кладовище батьків і буде таким залишатися, допоки ми не обернемо інші небесні тіла для житла для нас.

Саме людське тіло Федоров розглядав як несвідомий витвір наших пороків, але *наше тіло повинне бути нашою справою*, в сенсі повернення життя батькам за його посередництва. Повернувши життя батькам, ми зробимо і наше тіло іншим! Ми повинні бачити себе знаряддям Бога в справі повернення життя батькам (іманентність Бога): «... люди в своїй сукупності зробляться знаряддям загального воскресіння, коли Слово Боже зробиться у нас справою Божою»¹, – упевнений Федоров. Утім, і самі ми через загальне воскресіння станемо «союзом безсмертних».

¹ Федоров Н.Ф. Сочинения. – М., 1982. – С. 128.

У вченні М.Ф. Федорова дивовижним чином переплітаються прагматизм і віра, емпіризм і волюнтаризм, бажання щастя, безсмертя і вічного блаженства. Досягнення загального воскресіння перетворює світ несвободи, фізичної необхідності у світ свідомий і вільний. Загальне воскресіння – це не мрія, не ідеал – це проект, стверджував Федоров. Природно, – це важке завдання, яке вимагає праці усіх, щоб обернути сліпу силу природи в керовану розумом. Тут очевидна надихаюча діалектика феномена: усуваючи зі своїх дій особисті спонуки, прагнення до особистого щастя, кожна людина в результаті їх і отримає у вигляді блага особистого безсмертя: *«Жити потрібно не для себе (егоїзм) і не для інших (альтруїзм), а зі всіма і для всіх; це і є об'єднання тих, що живуть (синів) для воскресіння померлих (батьків)»*¹. Слова, виділені самим автором, – це те, що цілком сприймалося пануючою радянською ідеологією впродовж її історії. Друга частина атеїстичному суспільству була чужою. Важливо зрозуміти, що оскільки голод і смерть походять з одних причин, то людина повинна так пізнати себе і світ, щоб творити себе з найосновніших начал, на які розкладається усяка людська істота. Так людина знайде можливість воскресити всіх померлих і відтворити і себе в життя вічне. Необхідно повернути розкладені частинки тим істотам, яким вони спочатку належали. Але праця людська не повинна обмежуватися межами земної кулі. *«Для синів людських небесні світи – це майбутні обителі батьків, бо небесні простори можуть бути доступні тільки для тих, хто воскресли і воскресають; дослідження небесних просторів є приготуванням цих обителей»*². І тут перед людством виникає знову проблема діалектична: з одного боку, без освоєння космосу одночасно не зможуть існувати всі покоління; а з іншого, – без воскресіння усіх не можна освоїти небесний простір.

Бог робить усе для людини, упевнений Микола Федоров. Але Бог робить усе для людини через саму людину. У природі немає доцільності, тому що її повинна внести сама людина, – це вища доцільність. Творець нами відтворює світ, воскрешає усе загибле. І одне з завдань людини – пізнати силу, що рухає Землею, і навчитися управляти нею.

Таким чином, три питання: 1) про регулювання атмосферними явищами; 2) про управління рухом Землі; 3) про відшукання «нових земель» входять в одне загальне питання про подолання голоду і відновлення життя предків. Ми повинні стати «небесними механіками», екіпажем корабля Земля.

¹ Там же. – С. 166.

² Там же. – С. 359.

Ідеологія, деїзм, гуманізм та інші представляються Федорову однією мертвою релігією. Потрібна єдина жива, або ділова релігія, що ставить в центр питання про життя і смерть, питання про воскресіння, питання про те, «чому померлі не оживають, суцї в трунах не воскресають». І рішення цього питання бачиться Федорову цілком натуралістично. Людство повинно воскресити всіх своїх предків, повернути їм їх тілесний вигляд. Розкладання тіла і розсіяння його частинок не може бути перешкодою до цього, оскільки частинки тіла не можуть вийти за межі земного простору. Смерть людського тіла приводить до розкладання і розсіяння його речовини. Збирання розсіяних частинок є питанням космотелургічної (космоземної) науки і мистецтва, тобто справа чоловіча. Складання зібраних частинок є питання фізіологічне, гістологічне, питання зшивання тканин людського тіла, тобто справа жіноча. Праця збирання – велика праця, але не треба зневірятися. Вся речовина, що оточує нас, є прах предків. Навіть у найдрібніших частинках є їх сліди. Якби не дробилася частинка, в утворених від дроблення фрагментах, є сліди розломів. М.Ф. Федоров сподівається: «Уявимо ж собі, що світ раптово або не раптово, освітився, зробився пізнаним у всіх своїх найдрібніших частинках – чи не буде тоді для нас ясно, які частинки були в хвилиній дружбі одна з іншою, в якому будинку або організмі вони гостювали разом або якого цілого вони склали частину, приналежність»¹. Якщо це трапиться, а наука повинна допомогти в цьому, то завдання воскресіння близьке до свого вирішення. Логіку воскресіння бачить Федоров так: той, хто перший воскрес, буде воскреслим негайно ж після смерті, ледве встигнувши померти. Потім навчатися воскрешати тих, хто ледве піддався тлінню, потім ті, хто розклався більше і так далі Нарешті, здобуваючи все більше досвіду воскресіння, рід людський дійде до воскресіння першого померлого.

Гуманістові Миколі Федорову неприємний пануючий в суспільстві розподіл праці на розумовий і фізичний. Він уважав, що людство виконує багато безглуздої роботи. Багатівікові запаси землі виснажуються заради виробництва іграшок і дрібничок. Звичайно, це діяння людей неповнолітніх, якщо навіть їх іноді й іменують професорами, адвокатами тощо Людство повинно прагнути до регуляції природного процесу, сліпої сили природи. Регуляція природи – це не барство і не свавілля, і не експлуатація. Власне, від цього, як від експлуатації, можна буде позбавитися тоді, коли між людьми не буде ворожнечі, коли зникне своєлюбство. За логікою Федорова, воля до народження є хтивість, вона породжує багатство і приводить весь рід

¹ Там же. – С. 419-420.

людський до деморалізації. Воля до воскресіння, навпаки, приводить до моралізації всіх світів всесвіту. Світи, нині рухомі бездушними силами, будуть керовані братським відчуттям усіх воскреслих поколінь. Більш того, ці світи будуть керовані і розумом воскреслих поколінь, а значить, вони будуть керовані раціонально.

Микола Одарченко

м. Львів

СПІВВІДНОШЕННЯ ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВИ В «ОСНОВАХ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА» Г.В.Ф. ГЕГЕЛЯ

1. У сучасних західних, радянських і українських інтерпретаціях філософії права Гегеля підкреслюється антилібералізм, антидемократизм гегелівської концепції співвідношення людини і держави, яка нібито тоталітарно спрямована. Такі інтерпретації не нові, дещо спрощують і тим самим спотворюють міркування Гегеля.

2. Абсолют у філософії Гегеля – це не субстанція Спінози, яка поглинає все індивідуальне та різноманітне, але водночас і суб'єкт. І абсолют не виступає як ворожа по відношенню до людини сутність. Абсолют і людина однопорядкові. Адже всезагальне за Гегелем не є єдиним визначенням абсолютної ідеї. Абсолютна ідея – не таке застигле всезагальне як субстанція Спінози чи абсолют Шеллінга, а діалектика всезагального, особливого та одиничного. Ця діалектика робить однобічними твердження про другорядну, навіть понижену роль людини в соціумі.

3. Значною мірою поширені інтерпретації проблеми співвідношення людини і держави у філософії права Гегеля визначаються в радянській літературі тим, що додатки до «Філософії права» в редакції Е.Ганса, що увійшли в радянське видання «Філософія права», відрізняються від власноручних додатків Гегеля. Після їх опублікування в одній книзі з основним текстом «Філософії права», а також конспектів лекцій у запису його учнів та «репетицій» (ФРН) стало очевидним, що широко поширені погляди, згідно з якими Гегель заперечує значущість моралі, суб'єктивність особистості в дійсності свободи, не відповідають його справжній позиції. Це у Канта моральність є закобаленням одиничного всезагальним.

4. За Гегелем співвідношення людини і держави – органічна єдність індивідуального та всезагального. Конкретизується вона за такими моментами: а) суб'єктивна воля «становить абсолютну основу держави». В